

výkladu počátků církevní architektury v Čechách, jež důsledně kontextualizuje s představami o prosazování přemyslovské dynastie. Bohužel méně pozornosti je věnováno samotným stavbám.

Ať už se přikloníme k jednomu, nebo k druhému řešení počátků stavby identifikované někdy jako Bořivojův kostel Panny Marie (osobně se cítím závěry Maříkové Kubkové přinejmenším nahlodán), nutno uznat, že kniha představuje čtenářům historické vědy jako kultivovaný dialog a nenabízí jim pouhé nahlédnutí do zaprášených vitrín ustálených pravd.

DAVID KALHOUS

Věra ŠLANCAROVÁ, *Středověký šperk. Archeologické nálezy z jižní Moravy*, Masarykova univerzita, Brno 2018 (= Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 481)

279 s., ISBN 978-80-210-9020-0

Šperk v archeologických nálezoch prirodzene vzbudzuje záujem bádateľov. V prostredí českej archeológie je veľmi silne zastúpený výskum časne stredovekého šperku, zatiaľ čo obdobie vrcholného stredoveku zostávalo v úzadí. To zmienila monografia Věry Šlancarovej, ktorá sa pokúšala zmapovať vrcholne stredoveký šperk získaný archeologickými výskumami a v súčasnosti uložený v depozitároch múzeí, galérií a archeologických inštitúcií z územia južnej Moravy. Autorka k téme pristúpila komplexne. Šperk nespracovala len z hľadiska typológie a morfológie, s porovnávaním analógií z príslahých i vzdialených území, ale značnú váhu kladla i na zasadenie šperku do dobového kontextu v zmysle jeho funkcie, estetiky a symboliky. Dôležitou súčasťou monografie je katalóg nálezov, ktorý je zverejnený len elektronicky (<http://hdl.handle.net/11222.digilib/138548>).

Štruktúru monografie tvorí päť hlavných kapitol. V prvej kapitole „Metodologie“ nás Šlancarová podrobne oboznamuje s predmetom svojej témy – šperkom, jeho definíciou a úskaliami, ktoré výskum a štúdium šperku sprevádzajú. Upozorňuje, že definícia moderného šperku zo súčasných encyklopédií kladúca dôraz na ušľachtilé kovy a drahé kamene nedovoľuje zahrnúť šperk z obdobia stredoveku či starších epoch. V minulosti mal šperk rozmanitý materiál,

ušľachtilé kovy a drahé kamene nezohrávali primárnu rolu. Autorka chápe šperk ako ozdobu ľudského tela a odevu. Predsa by stálo za otázkou, či definícia, ktorú si zvolila, nie je príliš široká? Či aj hrkálky a prakky je potrebné zaradiť medzi šperk? Šlancarová sa prikláňa k názoru, že je možné vydeliť šesť základných kategórií šperku vyčlenených ich praktickou, estetickou, magicou, reprezentačnou, kombinovanou alebo inou funkciou. Funkcie sa v mnohých prípadoch prelínajú, nakoľko niektoré exempláre šperku plnili viac rolí súčasne, napr. kresťanský krížik.

V rámci prvej kapitoly sa autorka veľmi podrobne venovala problémom datovania šperku. Chronologické určenie prináša mnohé úskalia a vyžaduje od archeológov rozhlad a skúsenosti. Autorka hneď upozorňuje, že pri datovaní šperku musíme rozlišovať dve základné kritéria – určenie doby výroby šperku a datovanie nálezovej situácie, v ktorej bol exemplár objavený. Údaj o chronologickom určení vzniku a deponovania šperku sa môže značne líšiť a je úlohou archeológa, aby sa vysporiadal s nástrahami chronologického určenia. Pri stredovekom šperku je datovania oveľa zložitejšie, nakoľko stredoveký šperk poznáme väčšinou z malých súborov, často sú to len jednotlivé exempláre. To znemožňuje vytvorenie relatívno-chronologickej sekvencie šperku, ktorá pomáha archeológom pri relatívnom datovaní. Pri datovaní môže výrazne pomôcť i analýza materiálu. Zatiaľ je to však veľmi ojedinelá metóda, ktorá čaká na nové výzvy. Autorka uviedla ako jednu z ďalších možností orientačného datovania šperku ikonografický materiál, avšak aj tato metóda nesie so sebou mnohé úskalia.

Druhú kapitolu Šlancarová venovala téme materiálu, výroby a proveniencie predmetov. Veľmi podnetné sú najmä tretia „Stredoveká kovozpracujúci remesla“ a štvrtá podkapitola „Proveniencie predmetů, distribuce a prodej“, v ktorých autorka približuje remeslá súvisiaci s výrobou širokej škále šperkov. Prináša mnohé informácie získané z písomných prameňov. Zaoberala sa sociálnym postavením klenotníkov a priblížila niektorých špecialistov, ako napr. výrobcov praciek, vienkárov, ktorí vyrábali rôzne ozdoby hlavy. Podrobnejšie priblížila i distribúciu a predaj výrobkov.

Tretia kapitola „Šperky a oděvní doplňky“ je venovaná jednotlivým druhom šperku a odevným ozdobám. Šlancarová rozobrala nielen jednotlivé druhy, ale aj konkrétne exempláre. Predstavila ich datovanie, prípadne tvarové zmeny vo vývoji. Autorka sa snažila využiť obrazový materiál ku takmer všetkým vyčleneným skupinám. Čitateľ ocení zobrazenie jednotlivých šperkov na dobových

obrazových prameňoch, vďaka ktorým sa lepšie zoznámia s kontextom aktívneho využívania v konkrétnom období.

Poslednú podkapitolu venovala Šlancarová zlomkom a polotovarom. Zdanlivo nezaujímavé zlomky prinášajú nové perspektívy pre poznávanie materiálových rozborov a tiež výrobných techník. Štvrtá kapitola je venovaná symbolike jednotlivých druhov šperku a odevných doplnkov. Autorka si je vedomá úskalí interpretácie symbolov a veľmi dôsledne rozoberá konkrétne možnosti výkladu. V piatej, záverečnej kapitole Šlancarová zosumarizovala získané poznatky a vyslovila ďalšie perspektívy výskumu.

Kniha patrí rozhodne k významnému tvorčiemu počinu, nakoľko sa konečne v našom priestore objavila publikácia venovaná šperku z mnohých perspektív.

HANA CHORVÁTOVÁ

Vladislav RAZÍM, *Řeč středověké fortifikační architektury. Terminologie a její souvislosti*, Národní památkový ústav, Praha 2018

251 s., ISBN 978-80-86516-96-7

Výzkum středověké fortifikační architektury má v České republice dlouhou a bohatou tradici, žádný z autorů se však doposud nepokusil shromáždit její názvosloví. Stěžejním cílem předkládané publikace je sestavit co možná nejúplnější české názvosloví středověké fortifikační architektury a zpřístupnit je způsobem, který by umožnil využívání vzniklého souboru širokým okruhem zájemců od renomovaných badatelů přes odbornou veřejnost až po poučené laiky. Oproti jiným publikacím je monografie zaměřena nejen na problematiku hradů, ale také na fortifikační názvosloví tvrzí, zámků, městských pevností a dalších druhů opevněných staveb a sídel (hradů, tvrzí, zámků, opevněných měst, vesnic, kostelů, klášterů, dvorů, domů a paláců, věží nebo hranic či území).

Promyšlená struktura knihy je rozdělena na tři úzce provázané části. Po úvodní kapitole, v níž Razím představuje koncept a cíle publikace a upozorňuje na základní domácí a zahraniční literaturu k tématu, přichází první výkladová část. V několika kapitolách autor věnuje pozornost opevnění u různých staveb a sídel (hradů, tvrzí, zámků, opevněných měst, vesnic, kostelů, klášterů, dvorů, domů a paláců, věží nebo hranic či území). Stranou nezůstaly ani opevněné mosty, přístavy nebo mlýny, přestože jsou tyto památky

v českém kontextu dochovány jen ojediněle nebo nejsou jednoznačně doloženy. Vzhledem ke stře-doevropskému zaměření publikace zde však i ony opodstatněně zaujímají místo. Dále se autor zaměřil na mnohdy velmi složitou strukturu fortifikačních celků. Zejména městské opevnění nebo hrady lze často pokládat za ucelený obranný systém. Opevněné stavby a jednotlivé části jejich dispozic by zůstaly jen překážkami proti možnému útoku či obléhání nepřítelem, pokud by zároveň nebyly vybaveny prvky umožňujícími aktivní obranu (ochozy, obranné otvory hradeb apod.), o čemž pojednává třetí kapitola. Autorovi se v této části podařilo vyhotovit stručné texty bez zbytečných odboček, takže výkladová část působí velmi kompaktně a přehledně. Terminologie je zde představena v kontextu složitých struktur obranných staveb.

Výkladová část je doplněna dvěma důležitými exkurzy. První se věnuje stručnému srovnání domácích staveb s fortifikacemi v západní a jižní Evropě. Zaměřuje se zejména na informativní výběr jevů a prvků, které nejlépe dokumentují rozdíly mezi architekturou na území dnešní České republiky, respektive střední Evropy, a celkově vyspělejšími oblastmi směrem na západ a na jih, jež byly rozhodující měrou ovlivněny dědictvím antické kultury. Především prostřednictvím křížových výprav pak tyto pokročilé poznatky od raného středověku pronikaly do severní a východní Evropy, kde se dále rozvíjely. Druhý, neméně důležitý exkurz upozorňuje na stavebně-technologické vlastnosti středověkých fortifikačních staveb (stavební materiál, způsoby jejich zakládání, odvádění vody, stavební řešení otvorů apod.).

Druhá část představuje blok obrazových příloh různého druhu (celkem 281 barevných vyobrazení map, plánů, objektů nebo fortifikačních detailů z prostoru celé Evropy), které mají upřesnit a prohloubit představu o pojednávaných termínech. Záměrně jde pouze o výběr: Některé termíny nebylo zapotřebí obrazově vůbec přibližovat, naopak jiné byly prezentovány podrobněji s větším počtem pečlivě vybraných konkrétních příkladů. Upřednostňována byla vyobrazení, jež zachycují více jevů najednou, i když třeba opakovaně, a preferováno bylo české prostředí. Pouze pokud v domácím prostředí neexistuje nebo doposud není znám názorný příklad, byl použit obrazový materiál pořízený v zahraničí.

Jednotlivé obrazové přílohy obsahují podrobné popisky, které jsou provázány s předchozí výkladovou kapitolou i s následujícím čtyřjazyčným slovníkem (pomocí odkazů ve slovníku ve formě barevných čísel). U popisek tedy není